

יסוד חיוב
ברכות הנהנין
(ברכות לה)

ר' זאב שלמה ב"ר זכריה ליב קריינס
חנוכה תשע"ט

א) שאלת 'מנא הני מילי'

שואלת המשנה (ברכות לה.) 'כיצד מברכים על הפירות' עכ"ל. והעיר תוספות (שם בתירוץ א') 'לא שייך להקשות תנא היכא קאי דקתני כיצד כדפריך בריש מכילתין (ד' ב.) משום דהכא סברא הוא לברך כדמסיק בגמרא דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה' עכ"ל. ולפי זה כבר ידעה הגמ' מן הסברא הנ"ל מתחילת הסוגיא. ואם כן כאשר שאלה הגמ' 'מנא הני מילי' צריכים לפרש שרצתה לחקור אם יש מקור לחיוב ברכה יותר מפורש מן הסברא הנ"ל.

ויש להוסיף שסברה הגמ' שאולי הסברא ד'אסור האדם ליהנות' קאי רק על ברכה אחרונה על שאר דברים לבד, כי הגמ' ידעה רק ממקור ד'ואכלת ושבעת וברכת' שהיא ברכה אחרונה (של לחם או ז' מינים), והרי משנתנו עוסקת רק בברכה לפני הנאה כמו שדייק המאירי (שם בפירוש המשנה). ולכן רצתה הגמ' למצוא מקור מפורש לברכה ראשונה. ויש סמך לזה להלן בסוגיא כשנותר רק חד 'הלול' לדרשה, כתב הגמ' אשכחן לאחריו, לפניו מנין' עכ"ל, ופירש"י 'כדאשכחן בברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת' עכ"ל.

והנה כתב התוס' (שם תירוץ שני) 'אי נמי י"ל דקאי אמתני' דמי שמתו (ד' כ:): דקתני בעל קרי מברך לאחריו ואינו מברך לפניו והכי נמי שייך הכא לברך על כל דבר ודבר ע"כ קאמר הכא כיצד מברכין עכ"ל. ומה שכתב 'שייך הכא לברך על כל דבר ודבר' צ"ל שגם כן נובע מסברא ד'אסור ליהנות' דמסקנא כמו תירוץ הראשון דאם לא כן היא השערה בעלמא, ועליו היה להביא ראיה שהמשנה (שם) כוללת כל דבר ודבר. כי בפשטות יש להגביל ש'מברך לפניו' קאי על ברכת המוציא שיש לה חשיבות מיוחדת שהיא תואמת עם ברכת המזון או מפני שהיא מין דגן דז' המינים המוזכרים בפסוק ('קמה' כדהלן בסוגיא). וכעין זה כתב מהרש"א כאו על תירוץ שני 'היינו נמי מטעמא שכתבו בתירוץ קמא דשייך לברך על כל דבר ודבר משום דאסור ליהנות כו' כדמסיק בגמרא אלא דתיקנו טפי בהאי תירוץא בתרא דלתירוץ קמא דוחק הוא דקאי כיצד אסברא מבחוץ משא"כ בתירוץ בתרא דקאי אמתני' דפרק מי שמתו ומכח סברא ודו"ק' עכ"ל.

ולכן אע"פ שלפי תירוץ זה אין לשאול 'תנא היכא קאי' עדיין יש לחקור 'מנא הני מילי' מאותם טעמים שפירשתי בתירוץ ראשון. כי המשנה ההיא אינה מקור ברור לברכות הראשונות של משנתנו חוץ מברכת המוציא.

ב) חיוב או איסור

הנה ניסה הגמ' להביא מפסוק ד'קדש הילולים' ודברי ר' עקיבא וכל הסוגיא דשם, ולבסוף מסיק 'אלא סברא הוא אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה' עכ"ל. ופירש"י 'דלתרווייהו אית להו פירכא

למאן דתני כרם ויליף ברכה משבעת המינים איכא פירכא שכן טעונים בכורים, ולמאן דתני נטע רבעי איכא למפרך התינח מידי דבר נטיעה, דלאו בר נטיעה מנלן, אלא סברא הוא, דכיון דנהנה צריך להודות למי שבראם' עכ"ל.

והיה אפשר לומר לפי דבריו שעדיין ברכה לפני ז' מינים היא דאורייתא למאן דגרס כרם רבעי וכן לפני מידי דבר נטיעה למאן דגרס נטע רבעי. אבל לעיל (ט"ז). על מה דגרסינן 'התניא: הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית... ואוכלין פתן ואין מברכים לפניה' פירש"י 'שאינה מן התורה' עכ"ל אע"פ שפת דגן באה מז' מינים וגם היא מידי דבר נטיעה. וצ"ל שהבין שכשהגמ' אמרה 'אלא סברא היא' כוונתה שמפני הפירכות הנ"ל מסקינן שאין מקור מ'קדש הלולים' לשום ברכה, וכמו שפירש תוס' וראשונים אחרים כאן שקרא אסמכתא בעלמא היא.

ואיכא למידק שעל מה שאמרה הגמ' 'אלא סברא הוא אסור...' רש"י כתב 'אלא סברא הוא, דכיון דנהנה צריך להודות למי שבראם' עכ"ל הרי שפירש 'איסור' באופן חיובי מה שצריך לעשות ולא מה שאסור לעשות. זאת אומרת שהסברא היא חיובית שיש חיוב להודות, והאיסור נובע מן אי-קיום החיוב.

ונראה כמו כן לדייק ממה שלמד ר' עקיבא מ'קדש הלולים' שאסור לטעום כלום קודם שיברך אע"פ שאין זכר ל'איסור' בפסוק. ונראה שפירושו דומה, שממה שרואים באופן חיובי שראוי להלל, לומדים באופן שלילי שמי שלא חש להלל עשה שלא כהוגן.

ג) ומשמע שלפי דברי רש"י הנ"ל ולפי פשטות הסוגיא שהסברא דהודאה מספיקה בפני עצמה לחייב ברכה, ואינה תלויה בחומר האיסור שהוסיפו חז"ל בהמשך הסוגיא, כמו מעילה וגזילה. והרמב"ם (ברכות א:ב) גם כן חילק בין עיקר החיוב ובין חומרו וכתב 'ומדברי סופרים לברך על כל מאכל תחלה ואח"כ יהנה ממנו, ואפילו נתכוין לאכול או לשתות כל שהוא מברך ואח"כ יהנה, וכן אם הריח ריח טוב מברך ואח"כ יהנה ממנו, וכל הנהנה בלא ברכה מעל' עכ"ל. הרי שאע"פ שהביא חומרא דמעילה לא כתב שהיא מיסוד החיוב. גם לא השתמש בלשון 'אסור ליהנות' אף שמוכן שדבר רע הוא למעול מעל בה'.

אולם לא כן דעת הביאור הלכה (סב) שהדגיש ענין ה'איסור' וכתב 'ובאמת לענ"ד דבר זה פשוט מאוד דאין להתיר [לשתות בבית המרחץ] שהוא אנוס על הברכה שאינו יכול לברך דזה היה שייך לומר רק אם היו אומרים חז"ל דהוא מצוה לברך ובאמת הלא אחז"ל ברכות דף ל"ז דאסור להנות בלי ברכה...'", עכ"ל. ומקשים עליו שהוא כתב לקמן (משנה ברורה ע"א:ד) שאונן פטור מכל הברכות והדגיש 'ואפילו ברכות הנהנין' עכ"ל. ולכאורה הדגיש כן מפני שהוא אמינא שיש לו לברך אותן כדי שלא יעבור איסור. והרי הוא עצמו כתב (באיור הלכה שם) כתב 'אבל מצות לא תעשה חייבין ואפילו בדבר שהוא מדרבנן בעלמא' עכ"ל וצ"ע.

ואולי יש לומר שכוונת הביאור הלכה היא שכיון שחז"ל השתמשו בלשון 'אסור' ולא בלשון 'מצוה' רצונם שיש להתיחס לביטול חיוב זה כדבר מגונה מאד ולעשות כל מה דאפשר לא לבטל אותו. אבל

עדיין הוא יכול להסכים שיסוד הסברא הוא חיוב להודות ואין זה 'לא תעשה דרבנן'. ולכן אע"פ שעתה בבית הפנימי במרחץ הוא יכול לפטור עצמו מן חיוב בטענת אונס, אין לו לסמוך על זה.

ובשבט הלוי (ו:כג) כתב שחולה מאושפו בבית חולים במצבים מיוחדים יכול לאכול בלי ברכה מפני האונס. וכדי לא לחלוק על המ"ב שאסר לסמוך על אונס כתב שהמ"ב סמך על מה שכתב בהמשך שיכול האדם לצאת מחדר המרחץ עם קצת טרחא ואין זה אונס גמור כמו חולה בבית החולים. אבל לשון המ"ב הוא 'שהוא אונס על הברכה שאינו יכול לברך' ולכן נראה לי כמו שכתבתי ביישוב דעתו. ולדינא נראה לי שישכים המ"ב להתיר לחולה זה גם בלי אונס גמור אלא מפני שאין הוא מקל בחומר הדבר כמו השותה בבית המרחץ שסומך על היתר תכני של אונס.

ובספר גשר החיים (א:יח 'אנינות') הביא משדי חמד (אנינות ו') שהקשה שבאמת אונן יהיה חייב לברך שלא לעבור על איסור. והשדי חמד הביא מספר מעם לועז שמפני הקושיא הזאת יראה האונן לשמוע ברכות הנהנין מאחר. והגשר החיים הביא שאכן נמצא בר"ש דמאי (פ"א ד') שהברכה לפני האכילה אמנם צריך לברך, אבל סיים 'שכבר העיר יד אפרים (או"ח ריש קצ"ט) שלא נזכרה דעה זו בפוסקים. ולענ"ד כיון שהוא פטור מלברך הרי מותר לו ליהנות בלי ברכה שוב לא שייך בו אסור לו ליהנות בלי ברכה משא"כ בנטילת ידים שהוא איסור צדדי עכ"ל. (ונראה שאיסור צדדי פירושו איסור בפני עצמו.

וכן כתב בשו"ת מנחת שלמה (א:יח) 'ונמצא לפי"ז דטעמא דחשיב גזל הוא רק משום דמחוייב לברך אבל לא שהברכה באה להתיר את האכילה, ומשו"ה בעל קרי ואונן כיון דלא מחייבי בברכה שפיר מותר להם לאכול ולשתות בלא ברכה כיון שעיקר איסור הנאה בלא ברכה איננו כלל איסור עצמי אלא מסתעף רק ממה שחייבוהו חכמים בברכה ולכן כל שהוא פטור מן הברכה אינו עובר כלל בשום איסור' עכ"ל.

ד) סברא דאורייתא או דרבנן

וכתב הצ"ח (לה). שדעת הפוסקים עמודי ההוראה רא"ש, רי"ף, ורמב"ם שאין בכל ברכת הנהנין שהיא מן התורה חוץ מברכת המזון.

והנה הביא הרי"ף לשון הברייטא דקדש הלולים ושאר דברי הגמ' שם בלי פירוש. אלא שהוכיח הצ"ח (שם) 'והא ודאי דברכה לפני ולאחריה אי אפשר לדרוש מקרא זה דלכ"ע עכ"פ חד בעינן לגופיה למדרש אחליה והדר אכליה. וא"כ אם היתה כוונת הרי"ף לדרשה גמורה, היה צריך להביא הק"ו שאמרו כאן כשהוא שבע מברך וכו', ומדהשמיט הרי"ף כל זה שמע מינה שס"ל אסמכתא בעלמא הוא' עכ"ל. ונראה שכן הבין הרא"ש שהעתיק הברייטא והמשיך 'ת"ר קודש הלולים וכו' מסקינן דמסברא ידעינן שאסור לו לאדם שיהנה מעוה"ז בלא ברכה, וקרא אסמכתא בעלמא הוא' עכ"ל.

איברא דרך הרמב"ם כתב שהיא מדברי סופרים והאחרים לא כתבו בהדיא שהיא דרבנן, אלא שאינה מן התורה או לאו דאורייתא היא. ומכל מקום נקטו הפוסקים בדעתם דהיא דרבנן דהיינו הך. ואולי נקטו לשון זה מרש"י (טז) שהסביר שבעל קרי מברך ברכת המזון ש'היא מן התורה' ולא לפני המזון ש'אינה מן התורה' עכ"ל.

וכתב הפני יהושע (שם) 'משמע מלשון כל הפוסקים [שברכות הנהנין הן מדרבנן] ולענ"ד לכאורה יש לתמוה דהא בכל הש"ס משמע דמידי דאתיא מסברא הוי מדאורייתא... מיהו נראה לענ"ד דאפילו אם תמצוי לומר דסברא זו הוי נמי מדאורייתא אפ"ה אתי שפיר הא דקיי"ל דספק ברכות להקל משום דלא שייך להתמיר דכיון דאסור לברך ברכה שאינה צריכה מש"ה ממילא אזלה לה הך סברא ומהאי טעמא גופא נמי אתי שפיר דבעל קרי על המזון אינו מברך לפניו דכיון דלא מחייב אלא מסברא והוא מונע עצמו משום כבוד השם אינו שייך הך סברא' עכ"ל.

והנה בעיקר חידושו שבכל מקום סברא דאורייתא כבר טען הצ"ח שכל המקרים הם בענין הדינים דחשן משפט. ולכאורה כוונת הצ"ח שבדיני ממונות קיים כח דהפקר בית דין הפקר. ועוד הלא אמרו אין לדיין אלא מה שענינו רואות וכדומה. גם הקשה 'ואם הדבר כן לחנם נכתבו כל המצות שהם שכליות, ועוד שסברא זו שאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה סברא זו שייכא בכל באי עולם, וא"כ יהיה ברכת הנהנין חובה גם על בני נח, אתמהה' עכ"ל. ואם כי לכאורה חידושו של הפני יהושע הוא חידוש גדול שאין לו מקור מפורש בראשונים, יש לדחות קושיותיו של הצ"ח עליו. ויש לומר שצריכות המצות השכליות להכתב מפני כלליהם ופרטיהם שאינם מפורשים בסברא הכללית. גם פרטי דיני בני נח לא נתפרשו היטב בש"ס, ואיפה הראיה שהם לא חייבים להודות לבורא באיזה צורה שהיא.

אבל גם אם נקבל הנחתו, יש להעיר שדעתו שאע"פ שמן מדאורייתא יש לו לברך מספק, יש לו להמנע מחשש ברכה שאינה צריכה לכאורה במחלוקת שנויה. כי לדעת החיי אדם (נשמת אדם ה') שאף ברכה שאינה צריכה וודאית היא איסור דרבנן, יש להתמיר ולברך בספק סברא דאורייתא כמו שמחמירים בספק בברכת המזון ולא חוששים לספק ברכה שאינה צריכה.

ואפילו אם הפני יהושע סבירא ליה כמ"ב (רט"ו ובשער הציון) שכתב שאף אם נומר שברכה שאינה צריכה היא מדרבנן אולי החמירו בספיקו מפני חומר 'לא תשא', מאי אולמא חומר האי מהאי חומר דמעילה וגזילה מקדשי שמים. גם איך התירו לבעל קרי למעול בשמים ולאכול בלי ברכה בלי שום הגבלה מפני כבוד שמים?

איברא עיין נשמת אדם (שם) שהקשה לרמב"ם שכתב שהמברך ברכה שאינה צריכה עובר על לא תשא דאורייתא, איך העיזו חז"ל לתקן כל הברכות. אבל באמת יש לתרץ שמפני זה חקרו חז"ל 'מנא הני מילי' עד שמצאו על כל פנים סברא להצדיק תקנתם שאינה פגיעה בכבוד שם ה'. ואין כאן מקומו להאריך.

ה) ספק ברכת הנהנין להקל או להחמיר

וכבר כתבנו שמשמע שלפי דברי רש"י הנ"ל ולפי פשטות הסוגיא שהסברא דהודאה מספיקה בפני עצמה לחייב ברכה, ואינה תלויה בחומר האיסור שהוסיפו חז"ל בהמשך הסוגיא, כמו מעילה וגזילה. והרמב"ם (ברכות א:ב) גם כן חילק בין עיקר החיוב ובין חומרו וכתב זמדברי סופרים לברך על כל מאכל תחלה ואח"כ יהנה ממנו, ואפילו נתכוין לאכול או לשנות כל שהוא מברך ואח"כ יהנה, וכן אם הריח ריח טוב מברך ואח"כ יהנה ממנו, וכל הנהנה בלא ברכה מעל' עכ"ל. הרי שאע"פ שהביא חומרא דמעילה לא כתב שהיא מיסוד האיסור. גם לא השתמש בלשון 'אסור ליהנות' אף שמוכן לדבר אסור הוא למעול מעל בה'.

אולם המאירי (שם) אחרי שביאר שברכות הן מדרבן כתב זמ"מ בתוספות כתבו שאחר שסמכוה מן המקרא וכן שעשאוהו כמועל בהקדש מדכתיב לה' הארץ אם שכת ולא ברך או אפי' ספק ברך ספק לא ברך ועדיין הוא אוכל חוזר ומברך' עכ"ל. ותוס' זה לא ידוע לי איה מקום כבודו. אדרבא תוס' כאן כתב ש'אסמכתא בעלמא היא', שמשמע שאין כח מיוחד לאסמכתא לפי המסקנא. כי אם כוונתו להגדרת 'אסמכתא' שכתב הריטב"א (ערובין יג') שבאמת יש ממש בדברי הפסוק אלא שלא בדרך חיוב, היה לו לפרש וגם לא לכתוב 'בעלמא'. ומה שהוסיף ז'כן שעשאוהו כמועל בהקדש' לא ברור איך מטעם זה מותר לו ליכנס לספק ברכה שאינה צריכה.

אמנם לעיל (יב.) לענין ספק ברכות כתבו תוס' בשם ר"י ז'פירש רב אלפס השתא דלא אפשיטא בעיין אזלינן לקולא ואפילו פתח בחמרא וסיים בשכרא יצא. ור"י הי' אומר לחומרא דצריך לברך פעם אחרת' עכ"ל. ולא ביאר טעמו. והביא ר' עקיבא איגר (שם) שטעמו מבואר בהמהרש"א (פסחים קב.) 'דלא שייך הכא לומר ספק ברכות לקולא... דל"ש כן אלא בברכת המצות דהברכות אינן מעכבות. אבל בברכת הנהנין אסור לאכול בלא ברכה ע"ש. ולא הוי כאן חשש ברכה לבטלה, דאם לא יברך יהא אסור לו לשנות' עכ"ל.

ובמקום אחר (ר' עקיבא איגר או"ח רט) בירר 'והכא אם נפסוק דלא יברך שנית יהא אסור לאכול ויהיה הברכה שברך בוודאי ברכה לבטלה. ואם נפסוק דמברך שנית ג"כ לא הוי רק ברכה א' לבטלה. ואין הפרש בין יחזור ויברך בין שלא יחזור ויברך דבין כך ובין כך הוי ברכה א' לבטלה... ויאכל והרי"ף והגן פוסקים דפסקו בהך דינא ספק ברכות להקל וישתה בלא ברכה. צ"ל דגם ברכת הנהנין ספק ברכות לקולא. היינו דמותר לאכול בלא ברכה שנית' עכ"ל.

איברא דסיים המהרש"א 'אסור לאכול דכאילו מעל' עכ"ל. ומשמע דמזה הטעם אין חשש של ברכה שאינה צריכה וכמו פשטות לשון התוס' שהביא המאירי. וסברת רעק"א היא אחרת, שמפני האיסור לאכול ממה נפשך יהיה ברכה אחת לבטלה ולמה לא יברך. ואין הכרע אם כוונת ר"י (תוס' יא:) היא כרעק"א כי סתם ולא פירש. ואפשר יש דרך שלישית שטעמו לא פגע ולא נגע בשאלתנו אלא שהסיק

שהעיקר להלכה שחייב לברך ואין אומרים 'ספק ברכות להקל' מפני נדנוד ספק אלא בספק שקול וכדומה.

ואיך שנפרש שיטת הר"י, נראה שהתוס' שהביא המאירי סוברים שעוברים על ברכה שאינה צריכה רק אם לא מתיחסים לכבוד שם השם כדבעי. ובדרך כלל אמרו ספק ברכות להקל שלא להוציא שם שמים בלא הצדקה. אבל כאן חז"ל הצדיקו והצדיקו הצורך לברך. הרי לבד מדברי ר' עקיבא בברייתא, גינו האכילה בלא ברכה כמעילה וגזילה מה' ומישראל ודימו האוכל לירבעם. גם דקדקו חז"ל להסמיך תקנתם מן המקרא להדגיש חומר הענין. וחומר זה קיים גם אם נומר שקדש הילולים היא אסמכתא בעלמא, קל וחומר לפי הריטב"א הנ"ל שיש ממש לאסמכתא. ולכן סוברים תוס' שהביא המאירי שאין פגיעה כלשהו בכבוד שם שמים אם יברך במקום ספק כי הברכה 'צריכה'.

(ו) ילך אצל חכם

ובהמשך הסוגיא 'ת"ר אסור לאדם ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל, מאי תקנתיה... ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה' עכ"ל. והנה רמ"א כתב (רב:יח) שאם אינו יודע מה הוא [הפרי שלפניו] יברך שהכל. הרי שמשמע שיכול לאכול בלי לילך אל חכם תחילה.

אבל כתב המג"א (שם לו) 'היינו אחר שלמד אבל מי שלא למד לא יאכל עד שילך אצל חכם ללמדו ברכות (כ"ה בגמ' ובברטנור' וב"י סס"י ר"ד בשם הג"מ)' עכ"ל וכן פסק המ"ב (שם פד וגם רו:ד).

ומאיך פירש תלמידי ר' יונה 'כלומר מי שאינו יודע הברכות באיזה ענין יוכל לאכול שאם יאכל יתחייב קרבן מעילה בכל פעם ופעם ומהדרינן שילך אצל הבקי וילמדנו הברכות של כל דבר ודבר וה"ה שאפילו שאם לא ידע אלא ברכת שהכל יצא בה מידי מעילה דתנן (ד' מ א) ועל כולם אם אמר שהכל יצא אלא שצריך ללמוד כדי שיברך הברכה הראויה לכל דבר ודבר' עכ"ל. הרי שמשמע שיכול לסמוך על ברכת שהכל וזה 'תקנתיה'.

אבל יש לעיין בדברי התר"י. קודם כל, ברור שלא כיוון לומר שחייב קרבן מעילה ממש, אלא אולי רצה להגדיש חומר הדבר. אלא שמכל מקום קשה שלכאורה סתר את עצמו בתוך כדי דיבור. שלפי דבריו מתחילה תירץ הגמ' שילך לחכם וילמדנו הברכות דכל דבר ודבר, הרי שאם לא ילמד הברכה הראויה לכל דבר לא יוכל לאכול בלי למעול, ולא די לברך שהכל. ותיכף כתב שהוא הדין שיכול לברך שהכל לצאת מידי מעילה. אבל אם כן יש להקשות שלכאורה לא צריך לילך לחכם לדעת ברכה אחת ומה הוא התירוץ?

ויש לפרש שסובר שחלק מן הסברא דאסור ליהנות הוא מה שאמרו בהמשך הגמ' לפרש שיטת ר' יהודה דיש לברך 'בורא מיני דשאים': 'הכא נמי כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו'. וכן מצאתי בלבוש (הקדמתו לסימן רב) זכתיב [שם סח, כ] ברוך ה' יום יום... הכי נמי תן לו מעין ברכותיו שמשפיע לך

כלומר תהיה הברכה מעין השפע שנתן לך. לפיכך תקנו חז"ל לברך על מה שיהנה ושתהא ברכה מעין טבע אותו הענין שיהנה ממנו כמו שנבארם בעז"ה על כל מין ומין ברכתו לפי טבעו ועניינו עכ"ל. ולכאורה לעניינו מי שאין מברך הברכה הראויה לכל דבר חסר הוא בהודאה ונקרא 'מועל' במידה מה וצריך תיקון. אלא שהוסיף תר"י שבדיעבד יוצא מידי מעילה בברכת שהכל באופן בסיסי אבל עדיין הוא צריך לתיקון.

אלא שלא ברור שחולק על המג"א שאוסר לאכול עד שילך לחכם. כי רק כתב שיוצא מידי מעילה בדיעבד ואולי המג"א יסכים בדיעבד. אבל השערי תשובה (רב:כח) כתב 'עבה"ט [שהביא מג"א] וכתבו תר"י דהא דאמרין בש"ס הנהנה בלא ברכה כאלו מעל אף אם לא ידע רק ברכת שהכל יצא מידי מעילה אלא דאפ"ה צריך ללמוד הברכה הראויה לכל דבר עכ"ל' ומשמע שהבין שחולק התר"י על פסק המג"א. וכן נראה ממה שהמשיך השערי תשובה להביא מאליה רבה (שם) בקיצור. ואביא דבריו בשלמות:

'גרסינן (ב"ק ל.) האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דברכות. ולכאורה תמ[ו]ה דמשמע מי שלא קיים אותן חסיד הוא דלא מקרי אבל רשע נמי לא מקרי, הא כתיב חבר הוא לאיש משחית, אלא ר"ל שלא יסמוך על הכלל שאמר (על) שהכל יצא אלא ילמוד מילי דברכות לברך על כל מין ברכה השייך לו, וכתב בכתבי האר"י [ע"י שער המצות פ' עקב] זה לשונו, הפוסט עצמו בברכו(ו)ת שהכל הרי זה בכלל בור שקללוהו חז"ל [ברכות כ ע"ב] עכ"ל.. הרי דחזק פסק המג"א ודלא כתר"י. איברא שיש קושי בדברי הא"ר שמתחילה כתב שמי שאינו מברך הברכה הראויה הוא לא חסיד ואח"כ הביא שהוא מקולל. גם לא ברור מן הגמרא שהקללה מתיחסת למי שמברך שהכל.

ה) גזול להקב"ה

ובצאתי מן הקודש, מצאתי בספר שלמי ניסן שהביא שעל מה שכתב הגמ' (שם) 'כאילו גזול מהקב"ה' פירש רש"י 'את ברכותיו' עכ"ל. ותמה עליו מהרש"א (שם) 'זמה שפירש"י גבי כאילו גזול להקב"ה את ברכותיו כו' א"צ אלא גזול ממש להקב"ה אותו דבר שאוכל ונהנה ממנו דקודם הברכה שלו הוא' עכ"ל. ודייק בשלמי ניסן שרש"י מתחילת הסוגיא כתב שאין איסור ממש אלא שחסר בהודאה וכמו שדייקנו. ואם כן לא רצה לומר שגזול ממש. ומהרש"א הלא פירש בפסחים שיש להתיחס בספק ברכות הנהנין כמעילה ממש וכאיסור ממש כמו שהסברנו. וזה כפתור ופרת.

והנה סוגיא זו רק נגענו בו בקצה המטה. ורק רציתי להעלות על הכתב קצת ממה שעלה בידי. וכפי פרושות לאבינו שבשמים שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה וזכני להמשיך ללמוד וללמד תורתו הקדושה. ואני תפילה שאזכה לשבת בבית ה' ולבקר בהיכלו ולהיות ממקדשי שמו ברבים.